

УДК 657.41

**ОЦІНКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ
ЯК ПЕРЕДУМОВА ЙОГО БХГАЛТЕРСЬКОГО ВІДОБРАЖЕННЯ**

Тютлікова Вікторія Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, Україна

Анотація – Для визначення можливостей обліку інтелектуального капіталу підприємства, проведено аналіз існуючих методів його оцінки. Представлені методи розраховані, в основному, на внутрішню звітність і дозволяють оптимізувати внутрішні бізнес-процеси. Традиційна модель бухгалтерського обліку нездатна надати достовірну інформацію про нематеріальні цінності підприємства, що потребує доповнення її іншими формами обліку або зміни самої ідеології бухгалтерського обліку.

Ключові слова — інтелектуальний капітал, методи оцінки, нематеріальні активи, облік.

Сьогодні економічна діяльність багато в чому визначається обміном ідеями, інформацією, досвідом і послугами, а значна частина ресурсів підприємств в розвинених країнах має нематеріальний характер. І в Україні все більше уваги приділяється нематеріальній складовій бізнесу, що в значній мірі обумовлено зростаючою роллю інтелектуального капіталу (ІК) в створенні грошового потоку і забезпеченні додаткових конкурентних переваг.

Розвиток інтелектуального капіталу має необмежені можливості по якісних і кількісних параметрах. Він є індикатором розвитку компаній і має величезний потенціал соціально-економічної активності. Високі технології і нові знання служать основою національної економічної системи в цілому і конкурентоспроможності компаній зокрема. Якщо недооцінити важливість інтелектуального капіталу, то це може привести до сумних результатів.

Мета – проаналізувати методи кількісної оцінки інтелектуального капіталу для відображення в бухгалтерському обліку.

Найбільша складність, сьогодні, виникає саме у формуванні об'єктивних та точних критеріїв оцінки інтелектуального капіталу, його вимірювання та відображення в бухгалтерській системі та звітності. Цим питанням присвячені праці Ф.Ф. Бутинця, О.Б. Бутнік-Сіверського [1], І.В. Жураковської [2], С.Ф. Голова, Н.М. Малюги [3], Г.Г. Кірейцева, К. Свейбі [6] та інших відомих вчених. Проте, на нашу думку, вимоги до обліку й оцінки інтелектуального капіталу залишаються досі невирішеними.

Сьогодні на концепції інтелектуального капіталу побудовано бізнес ряду успішних підприємств, а зарубіжні країни розробляють стратегії розвитку своєї економіки, проте поняття «інтелектуальний капітал» не використовується в явному вигляді в жодній міжнародній конвенції, законодавчому акті або нормативно-правовому документі.

Відповідно до інтелектуального капіталу це означає, що необхідна побудова систем фінансового та управлінського обліку для забезпечення ідентифікації цих складових. Перші спроби обліку інтелектуального капіталу опубліковані в рекомендаціях Ради з розвитку промисловості і торгівлі Данії. Слід також зазначити, що в МСФО 38 [4], на відміну від П(С)БО 8 [5] вже видно зміни, що дозволяють говорити про його відповідність новій парадигмі оцінки нематеріальних активів, заснованих на понятті інтелектуального капіталу. Однак ще існує досить багато проблем, які проявляються в характерних рисах інтелектуального капіталу та ускладнюють його оцінку і розробку методичних підходів:

невизначеність - це фундаментальна властивість кожного процесу формування нового знання, який є унікальним;

принциповість - означає потенціал копіювання або імітування деяких елементів інтелектуального капіталу з найменшими витратами для імітатора. Вся сукупність елементів інтелектуального капіталу дуже складно копіюється конкурентами, можна копіювати лише окремі її елементи, що є основним чинником конкурентоспроможності організації;

неподільність - означає, що покупець змушений купувати цілий блок, що містить зайву інформацію.

Для оцінки інтелектуального капіталу на сьогоднішній день розроблено велику кількість різних методів, які розрізняються як по набору розрахункових показників, так і за якісними характеристиками. Знання цих методів необхідно для оцінки ефективності впроваджуваних нововведень або навчання персоналу, для тих, хто працює в сфері інформаційних технологій, а також на інших висококонкурентних ринках, так як основною функцією інтелектуального капіталу є, перш за все, забезпечення різного роду технологічних і організаційних переваг над конкурентами.

Однак, незважаючи на значні успіхи вчених у розвитку методології оцінки і обліку інтелектуальних активів, ідеального методу поки не існує. Такий стан справ зумовлений винятковою складністю завдання, яка лежить на стику декількох дисциплін, як мінімум менеджменту, економіки, фінансів і бухгалтерського обліку, і потребує синтезу методів ряду наук і інформації, накопиченої в різних областях знань.

Тому існуючі у світовій практиці моделі і методи оцінки інтелектуального капіталу, корисно розглядати, як методичні підходи до вирішення окремих актуальних завдань та можна об'єднати в 5 груп:

1. Методи прямого вимірювання інтелектуального капіталу (Direct Intellectual Capital methods (DIC)). До цієї категорії відносяться всі методи, засновані на ідентифікації та оцінці в грошах окремих активів або окремих компонентів інтелектуального капіталу. Після того, як оцінені окремі компоненти ІК або навіть окремі активи, виводиться інтегральна оцінка ІК компанії.

2. Методи ринкової капіталізації (Market Capitalization Methods (MCM)). Обчислюється різниця між ринковою капіталізацією компанії і власним капіталом її акціонерів. Отримана величина розглядається як вартість її інтелектуального капіталу або нематеріальних активів.

3. Методи віддачі на активи (Return on Assets methods (ROA)). Відношення середнього доходу компанії до вирахування податків за деякий період до матеріальних активів компанії. ROA компанії - порівнюється з аналогічним показником для галузі в цілому. Щоб обчислити середній додатковий дохід від ІК, отримана різниця множиться на матеріальні активи компанії. Далі шляхом прямої капіталізації або дисконтування одержуваного грошового потоку можна отримати вартість ІК компанії.

4. Методи підрахунку очок (Scorecard Methods (SC)). Ідентифікуються різні компоненти нематеріальних активів або інтелектуального капіталу, генеруються і доповідаються індикатори та індекси у вигляді підрахунку очок або як графі. Застосування SC методів не передбачає отримання грошової оцінки ІК. Ці методи подібні методам діагностичної інформаційної системи.

5. Методи оцінки нематеріальних активів. Використовуються в умовах ефективного ринку, включають в себе підходи порівняльний (ринковий), прибутковий, метод калькульованої вартості нематеріальних активів (CIV). У зв'язку із цілями оцінки, специфікою нематеріальних активів та умовами їх використання використовуються конкретні методи оцінки.

Методи типу ROA та MCM, що пропонують грошові оцінки, корисні при злитті компаній, в ситуаціях купівлі-продажу бізнесу. Вони можуть використовуватися для порівняння компаній в межах однієї галузі та для ілюстрації фінансової вартості нематеріальних активів.

Переваги діагностичної інформаційної системи і SC методів в тому, що вони застосовуються на будь-якому рівні організації. Вони працюють ближче до події, тому отримувана інформація може бути більш точною, ніж чисто фінансові вимірювання. Ці методи дуже корисні для некомерційних організацій, внутрішніх відділів і організацій громадського сектору та для екологічних і соціальних цілей. Їх недоліки в тому, що індикатори є контекстними і повинні бути налаштовані для кожної організації та кожної мети, що робить порівняння дуже важкими. Крім того, ці методи є новими і не легко приймаються менеджерами, які звикли розглядати все з фінансової точки зору. А

комплексні підходи породжують великі масиви даних, які важко аналізувати і пов'язувати.

Представлені методи працюють в основному на внутрішню звітність і дозволяють оптимізувати внутрішні бізнес-процеси, націлені на інтеграцію компонентів ІК, на підвищення вартості організації. Однак для аналітиків та інвесторів це закрита інформація.

Оскільки інтелектуальний капітал є стратегічним фактором економічного розвитку, існує необхідність відображати всі елементи інтелектуального капіталу в обліку для ефективної роботи суб'єкта господарювання. Неправильна оцінка окремих об'єктів інтелектуального капіталу призводить до втрати значної частини бухгалтерської інформації, неправильної інтерпретації результатів господарської діяльності, прийняття неправильних управлінських рішень.

У бухгалтерському обліку передбачається, що витрати повинні складатися і загальний результат різних витрат – це їх сума. Але окремі елементи інтелектуального капіталу не адитивні, тому для них не застосовуються стандартні прийоми бухгалтерського обліку. Бухгалтерський облік не може вирішити проблему обліку інтелектуального капіталу, бо за чинної методології допускається відображати лише майно підприємства, а деякі складові інтелектуального капіталу не є власністю підприємства. З економічної точки зору власність складається з конкретних, придатних для обміну часток майна, тому розглядається як актив бухгалтерського балансу. Виникає заниження майнового стану підприємства через відсутність стандартів оцінки вартості нематеріальних активів. – недоліки можна зменшити, але не подолати. Тому бухгалтерська інформація залишається одним з найважливіших джерел інформації, але вона повинна бути доповнена іншими формами обліку або змінена сама ідеологія бухгалтерського обліку.

Обмежена можливість відображення інформації про нематеріальні активи, знижує інтерес підприємств до відображення ІК у фінансовій і управлінській звітності і ускладнює цим введення в господарський оборот об'єктів інтелектуальної капіталу, знижує інвестиційну привабливість і капіталізацію українських компаній.

Список використаної літератури

1. Бутнік-Сіверський О.Б. Інтелектуальний капітал (теоретичний аспект) [Електронний ресурс] / О.Б. Бутнік-Сіверський. — Режим доступу: http://ipdo.kiev.ua/butnikSiverkiy_intelektual_capital_theoretical_aspect.doc
2. Жураковська І.В. Відображення складових інтелектуального капіталу у звітності підприємств України / І.В. Жураковська // Облік і фінанси. — 2014. — №1 (63). — С.13—19.
3. Малюга Н.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в Україні: теоретико-методологічні основи / Н.М. Малюга // Наукова доповідь за дисертацією на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, 08.06.04. — Житомир, ЖДТУ, 2006. — 84 с.
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи» Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). – К. : ФПБАУ, 2004.
5. "Нематеріальні активи" Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 від 12.10.2010 №1202 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0750>
6. Sveiby K.-E Methodos for Measuring Intagible Assets Copyright/ K.-E Sveiby [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sveiby.com/articles/Intangible>

Автор

Тютлікова Вікторія Валеріївна, доцент, ХНЕУ ім. С. Кузнеця (e-mail: viktoria.tiutlikova@hneu.net).